

Två forskare talar om dans

Stolen som subjekt och människan som objekt

Det har uppstått ett ljudlandskap i rummet av skrik, skratt, pipande, knackande, råmande, viskande. Vi sitter eller ligger i en cirkel med ryggen mot varandra. Så småningom börjar ljudlandskapet leva även genom rörelse i kroppar. Det hörs först ett ”knack-knack” och sedan ett långt gnissel när stolen bredvid börjar röra sig långsamt. Det senare ljudet förvandlas till en lång rund rörelse i kroppen bredvid och syns även som en liten rörelse på andra sidan rummet. I rummet blandas ljud från tio människor och tre stolar. Människor, stolar och andra material i rummet blandas och blir rörelse och ljud: stolens hjul mot golvet, hud och textil mot golvet.

Hanna Väätäinen: År 2004 började jag ett forskningsprojekt med dansgruppen

1999 har jag dansat framförallt butoh (en form av konstdans ursprungligen utvecklad i Japan under 1960-70-talen, numera finns butodansare och dansgrupper överallt) men också annan improvisationsdans. Under hela den tid jag dansat har dansen ställt intressanta frågor till feministisk kunskap. I butoh står materiella eller kroppsliga transformationer i fokus. I butoh spelar man ingenting, utan ens kropp transformeras till något annat. Jag deltog i en butoh-kurs organiserad av Magisk dans 2007.

HV: Butoh är därför ett ypperligt verktyg för att skapa avstånd från hur könet framställs i olika vardagliga situationer, alltså från de könade, kroppsliga framträdanden som vi tar del i olika sammanhang utan att ens märka det. Dans kan vara en metod för

”Dans kan vara en metod för att forska i hur en kvinna eller en man kan bli något helt annat.”

Taika-tanssi (Magisk dans) i Åbo i egenkap dansare, musikvetare och feministetnograf. Magisk dans är en grupp där handikappade och icke-handikappade dansare improviserar tillsammans.

Efter en viss tids fältarbete i gruppen, beslöt jag mig för att studera dess aktiviteter ur ett neomaterialistiskt perspektiv. Med neomaterialism menar jag en inriktning inom kulturforskning som inspirerats av Gilles Deleuzes och Félix Guattaris tankar. En grupp kvinnor och män som är verksamma inom en mänskörättsorganisation har skapat en dialog mellan abstrakta filosofiska begrepp och dans. Detta har satt i rörelse mina egna uppfattningar om vem eller vad ett subjekt kan vara.

Salla Tuori: Min forskning handlar om ras och kön i något som jag kallar ”mångkulturell kvinnopolitik”. I min forskning har jag varit starkt influerad av postkolonial teori, svart feminism och queer forskning. Jag har gjort etnografisk forskning i ett selsättningsprojekt för invandrarkvinnor.

Till exempel har jag analyserat till exempel hur pratet om ”jämställdhet” eller konstruktioner som ”invandrarkvinna” cirkulerar och mobiliseras i sådana sammanhang där ”finländare” möter ”invandrare”. Jag har varit intresserad av hur dessa utspelar sig i vardagliga möten och hurdana följer de har. Jag är liksom Hanna feministetnograf.

Dans däremot är min hobby. Sedan

att forska i hur en kvinna eller en man kan bli något helt annat. Hon eller han kan till exempel förvandla sig till en stol, en sten eller till vatten – men bara för en stund.

ST: På sistone har dansen ställt frågor gällande subjekt och aktörskap. I mitt teoretiska tänkande, eller i hur jag tänker om samhället, är maktförhållanden i fokus. Det är till exempel viktigt att tala om rasism. I postkolonialt tänkande börjar aktörskap lätt handla primärt, om inte enbart, om motstånd. Att det finns hegemonisk makt och motstånd till det.

HV: Inom handikappforskning handlar det om makt, motstånd och framför allt identitet. Men i det neomaterialistiska tänkandet får analyser fokuserade på identitet ofta ge plats för studien av nätverk och sammankopplingar där en mänsklig aktör inte alltid står i fokus.

Utmaningen för mig är att kombinera frågor kring identitet och dessa icke-anthropocentriska processer i mitt tänkande. Inom neomaterialismen intresserar man sig för rytmer, krafter, vibrationer och linjer, det materiella och dess rörelser. Inte ens musiken är någonting som skapas av människan utan som något som finns i naturen. Man studerar agens och skapandet hos icke-mänskliga material. Man studerar de krafter som är verksamma i konstnärliga eller andra kulturella processer.

När jag talar om kroppens eller om stolens agens, följer jag Elizabeth Grosz sätt

Foto: Pia Bartsch

I dansgruppen Magisk dans improviserar handikappade och icke-handikappade dansare tillsammans.

Foto: Pia Bartsch

att förstå tinget (*the thing*). Enligt Grosz är tingen aldrig passiva. Både människokroppen och stolen har sina särskilda egenskaper och sätt att vara. De ställer frågor, framför krav och fungerar således som aktörer. Människan måste hela tiden relatera sina handlingar till de krav och frågor som det materiella ställer.

Bildkonstnärer och kompositörer säger ju ofta att deras verk lever sitt eget liv. Dansarna kan påstå att de inte vet varifrån impulserna för improvisationer kommer – nymaterialistiskt inriktade forskare intresserar sig för det icke-mänskliga livet av det materiella, det kroppsliga, av tinget: det som flödar genom oss när vi deltar i skapande processer. Den svenska etnologen Jakob Wenzer har skrivit om hur en låt börjar ha ett eget liv och om flowtillståndet, där kroppen och instrumentet flödar över i varandra.

ST: Du talar om agens och skapandet hos icke-mänskliga material. Blir kroppen på något sätt icke-mänsklig när du studerar dans från ett nymaterialistiskt perspektiv?

Eller handlar det om att gränser mellan kropp/mänska/annan materia suddas ut?

HV: Kroppens materiella sida och dess kopplingar till omgivningen betonas. I dessa kopplingar ändras kroppen. En kropp som sitter i en rullstol fungerar på ett annat sätt än en kropp som ligger på golvet bredvid stolen. Kopplingen till golvet är annorlunda. Omgivningen reagerar olika till en kropp som sitter och till en kropp som ligger.

Betoningen på det materiella resulterar från oviljan att upprepa hierarkin mellan det mentala och det fysiska i den västerländska kulturen. Feministfilosofen Elizabeth Grosz hävdar att det som binder filosofi, naturvetenskap och konst samman är att de alla har sin egna särskilda relation till kaos. Medan filosofin fokuserar på begrepp så fokuserar naturvetenskapen på att skapa och utveckla funktioner. Konstens eget område är bearbetning och förstärkning av affekter och förmimmelser. I den metoden som jag kallar etnografisk improvisation upp-

”Jag har ofta tänkt att dans kan flerfaldiga ens sätt att vara i världen.”

Eeva Kinnunen deltog i Magisk dans' uppträdande på Varvstorget i Åbo den 6 juni i år.

Foto: Pia Bartsch

märksammar jag både det begreppsliga och det affektiva.

Genom deltagande observation (mitt eget dansande) vill jag nå det affektiva planet, det vill säga den dansande kroppens omedelbara relation till andra kroppar och omgivningen. Genom teorin, intervjuer och skrivuppgifter som jag ger till dansarna vill jag nå det begreppsliga, hur människor skriver och talar.

ST: Du sade alldeles i början att du är intresserad av möten mellan abstrakta begrepp och dansande kvinnor och män. Kan du berätta lite hurdana frågor uppstår i dessa möten?

HV: I rörelseimprovisation byter man impulser. Dessa impulser kan vara exempelvis rörelser, ljud, tankar eller värme. Dans bygger på att man ger och tar emot impulser. Min huvudrörelse kan förvandlas till ett ljud när den når någon annan. Man kan tolka en del av dessa impulser som flyktlinjer som håller gruppen i ett experimentellt tillstånd. Dessa impulser

öppnar nya kontexter och möjligheter för gruppen.

Flyktlinjer är handlingar som vid första blicken inte verkar höra till den situation där de förekommer. När en dansare plötsligt under en dansövning börjar råma, kan detta råmandet tolkas som en flyktlinje utåt. Det möjliggör interaktion mellan två territorier. När jag utövar rörelseimprovisation, kan jag nå ett tillstånd där jag lyssnar på de övriga dansarna inte bara med mina öron och ögonen utan genom huden, med hela kroppen. För mig motsvarar detta tillstånd det som Deleuze och Guattari kallar en kropp utan organ. Energier förflyttar sig friare än i ett normaltillstånd. Våra könade beteende- och rörelsemönster viker och det skapas utrymme för något nytt.

ST: Jag har ofta tänkt att dans kan flerfaldiga ens sätt att vara i världen. Det är möjligt att ge utrymme för andra sätt att veta eller andra sätt att kommunicera. Om du tänker till exempel på butoh-workshopen som vi båda deltog i på Galleri Titanik i somras.

Det är ett mycket litet utrymme och vi började dagarna med att dansa med ögonen slutna. Redan på andra dagen, då vi alltså hade dansat en dag tillsammans, kunde vi stanna precis före väggen kom emot och vi stötte inte heller emot varandra (förutom då kontakt med andra blev en del av dansen). Och ibland var det fart på... Övningen gjordes parvis, så att paret hindrade dansaren från att skada sig, vilket gjorde att man kunde slappna av. Då kunde kroppen, utan att man hade riktigt någon aning om saken, lyssna och känna utrymmet och andra dansare på alla sidor.

Låter detta alls som det du beskriver med ”kropp utan organ”? När du når ett tillstånd att du lyssnar på andra dansare med hela din kropp, påverkar det gränser för din kropp och andras kroppar?

HV: Det gör den. Kroppen utvidgas, den breder ut sig eller växer så att den börjar omfatta mycket mera. Två människor kan bilda en enhet som sätts i rörelse av musik. När kroppen utvidgar sig, känns som om kroppen blir en del av det fysiska rummet, ljudet eller den andra dansarens kropp. I kontaktimprovisation, där den fysiska kontakten med andra kan omfatta hela kroppen, har jag upplevt att min kropp har blivit ett ting bland andra ting i rummet. Den har blivit något som hjälper dansen eller rörelsen att utbreda sig. Rörelsen i sig blir ett subjekt och människokroppen medlet. Har din kropp samtidigt blivit objekt och subjekt i dans?

ST: Jo, det har den. I butoh handlar det inte om att jag skulle uttrycka mig, utan att jag låter någonting, till exempel vatten eller elektricitet fylla min kropp. Vad jag upplevt då är att jaget inte är viktigt i stunden, den viker sig för att ge utrymme åt kroppens agens (stundvis, det här är förstås en något idealiserad beskrivning...). Min kropp blir vatten bland och med andra kroppar som också är något annat än sin vanliga form.

Det handlar väl också om att ens kropp kan överraska. Om kroppen kan överraska ”mig”, finns det någotslags subjektsskap som jag sällan annars tillskriver kroppen. Och i mitt teoretiska tänkande är subjekten och kroppar oftast ändå förstådda genom någon sorts hegemonisk makt. Jag menar inte att dans skulle vara „utanför“ hegemonisk makt. Man kan till exempel plötsligt tycka att ens danskropp är helt fel: stor, klumpig och inte alls vigg.

HV: Vad händer när man tömmer sin kropp?

ST: Det är inte lätt att verbalisera hur man tömmer sin kropp... Det handlar väl om en viss koncentration, ett tillstånd där man låter sig själv vara i fred, man behöver inte tänka på någonting, göra någonting, eller vara någonting. Man kunde ju göra liknelse med meditation,

med den skillnaden att det inte är lika inåtvänt (vilket man inte kanske är i all meditation heller) utan snarare öppen för det som kommer, både ”utifrån” och ”inifrån”.

ST: Vad tycker du själv om hur makt ifrågasätts och återskapas i just till exempel Taika-tanssi? Ger nymaterialistiskt tänkande ett annat perspektiv till det?

HV: Man kan spåra maktförhållanden i Taika-tanssi på väldigt många olika plan. För det första uppfattar gruppen sig själv som en del av det motstånd som människorättsorganisationen Tröskeln rf representerar. Gruppen vill kritisera förtryck och diskriminering av handikappade människor i samhället. En del av gruppens identitet kommer därifrån.

Men det finns ju maktförhållanden inne i gruppen också. De som kan tala tydligt är i en mer privilegierad position än de som talar annorlunda och inte alltid blir förstärkta av alla medlemmar. Då vi grundade dansgruppen kunde jag ana maktförhållanden mellan dem som visste mycket om dansimprovisation (de som hade mycket kunskap om fri dans) och dem som var oerfarna.

Under det senaste året har jag börjat rikta min blick mot maktrelationer mellan stolar och människor. Stolar bildar ju en minoritet inom gruppen. På sistone har hela gruppen börjat intressera sig för stolar i den mån att den vill skaffa en ny medlem genom att förvandla en vanlig gammal stol till en dansare, en aktör! Den här stolen kommer att spela en central roll vid gruppens följande uppträdande i december. Vi vill ge stolen en röst!

Hanna Väätäinen
forskar i musikvetenskap
vid Åbo Akademi
hanna.vaatainen@abo.fi

Salla Tuori
är doktorand i kvinnovetenskap
vid Åbo Akademi
salla.tuori@abo.fi